УДК 304.4; 316.4
JEL I18, I31, I38, J14
ORCID ID 0000-0002-4178-1662
ORCID ID: 0000-0001-8693-8558
ORCID ID: 0000-0002-3155-2727
DOI https://doi.org/10.17721/tppe.2023.46.5

Грішнова О.А., д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
grishnova@knu.ua
Самолюк Н.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua
Рощик І.А., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
i.a.roshchyk@nuwm.edu.ua

ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (УБД) ЯК ОСНОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті оприлюднюється методологія і подані результати дослідження актуальних потреб учасників бойових дій з метою пошуку найраціональніших шляхів і ефективних інструментів задоволення цих потреб.

Метою роботи є пошук шляхів першочергового задоволення актуальних потреб УБД у таких основних сферах: медичній *допомозі та відновленні фізичного здоров'я; психологічній допомозі та реабілітації; забезпеченні житлом (земельною ділянкою); сфері трудових відносин; матеріальному забезпеченні; освіті та професійному розвитку; правовій допомозі; суспільній повазі та визнанні тощо за допомогою використання наявних і створення нових інструментів соціального захисту.*

За допомогою авторського соціологічного експертного опитування виокремлені основні проблеми, з якими вже зараз стикаються УБД і визначено, які потреби УБД є актуальними та першочерговими; чи відповідають гарантовані законодавством інструменти соціального захисту потребам УБД; наскільки УБД поінформовані щодо інструментів соціального захисту? Виявлено, що найактуальнішими для УБД є потреби у: психологічній допомозі та реабілітації; медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я; у забезпеченні житлом / земельною ділянкою; працевлаштуванні; матеріальному забезпеченні. Найважливіші потреби УБД, у реалізації яких є проблеми, - це відновлення фізичного та психічного здоров'я, вирішення яких потребує удосконалення і розширення медичної інфраструктури. Дуже важливо удосконалення організації соціального захисту, що передбачає спрощення і прозорість його процедур та інструментів. УБД поінформовані про інструменти соціального захисту щодо задоволення своїх потреб в середньому на 40%, що свідчить про необхідність активізації зусиль персонального інформування УБД при звільненні у запас.

Ключові слова: *потреби, учасники бойових дій (УБД), соціальний захист, інструменти соціального захисту, соціальна безпека, інтеграція в суспільство.*

Постановка проблеми. Проблема соціального захисту учасників бойових дій (УБД) набуває особливої ваги у забезпеченні безпеки людини та суспільства. Ще станом на 1.01.2021 р. було зафіксовано 405 711 учасників бойових дій. У 2022-2023 роках у зв'язку з повномасштабною війною росії проти України їх чисельність багаторазово зросла. Соціальна адаптація та соціальний захист цих людей є предметом суспільних обговорень, зокрема, ініційованих Міністерством у справах ветеранів України. Але наукове обґрунтування цієї проблеми в Україні залишається надзвичайно слабким, внаслідок чого дії щодо їх соціального захисту зосереджені переважно у вигляді гарантованих державою соціальних послуг, що часто не відображає всіх потреб учасників бойових дій. Вагомі зусилля здійснюються волонтерськими організаціями, що надають необхідну соціальну адаптацію, в тому числі психологічну, та медико-соціальну допомогу. Водночас, такі дії є лише реакцією на проблеми, які вже мають гострий суспільний резонанс. Задля розвитку превентивних механізмів та забезпечення надійної соціально-економічної підтримки УБД, лише практичних дій, спрямованих на вирішення окремих вже відомих проблем, не достатньо.

Актуалізується потреба у визначенні того, як та в яких сферах потрібно впроваджувати нові технології задоволення потреб УБД, якими способами максимально інтегрувати їх у мирне життя, як має змінитися суспільство, щоб такі люди могли реалізувати свій потенціал і почувалися так само комфортно, як і інші громадяни вільної України.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми соціальної адаптації і соціального захисту учасників бойових дій постають перед кожною країною, в яку приходить війна. Відповідно вчені відгукуються на такі потреби науковими дослідженнями. Зокрема, ми вивчили роботи таких вчених:Ben-Shalom, U., Reizer, A., Connelly, V., & Rickover, I. [1], Bond, G. R., Al-Abdulmunem, M., Drake, R. E., Davis, L. L., Meyer, T., Gade, D. M., ... & Ressler, D. R. [2; 3], Flavie Bertouille [4], Keeling, M. E., Ozuna, S. M., Kintzle, S., & Castro, C. A. [5], Segev, D., & Schiff, M. [6], та ін. Для України (як і для всіх цивілізованих країн) безумовною базою вирішення і дослідження цих питань є національне законодавство, в якому ми виділили як основоположні Закони України «Про соціальні послуги» [9] і «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [10]. Починаючи з 2014 року у вітчизняній науковій літературі теж з'явилися результати дослідження цих важливих проблем. Слід виділити роботи вчених: Воропай Л. [7], Дарієнко С.; Марценюк Т. [8], Петрик О. [12], Семигіної Т., Іванової О. [15], та ін. Велике значення мають і створені раніше методичні матеріали і посібники для УБД [11; 13; 14].

Невирішені частини проблеми. Визнаючи значний доробок як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у дослідженні проблем соціальної адаптації і соціального захисту учасників бойових дій у різних сферах економічного й суспільного життя, зазначимо, що в Україні є і постають щоразу нові питання, які поки що залишаються

нерозкритими. Це стосується, зокрема, виявлення актуальних потреб УБД, їх очікувань щодо соціального захисту, нагальності, важливості та обізнаності щодо доступних інструментів такого захисту в розрізі задоволення основних потреб.

Потребує подальшого дослідження визначення потреби у застосуванні нових інструментів на макро- мезо та мікрорівні на основі виявлення проблем УБД, які потенційно вирішуються новими технологіями, аналіз слабких сторін і резервів для їхнього застосування, а також необхідних ресурсів на таке впровадження. Окрім цього, потрібно проаналізувати можливості практичного застосування цих інструментів у різних сферах соціального захисту УБД для того, щоб знайти нові напрями використання інноваційних технологій для полегшення процесу адаптації, збільшення надійності співпраці й розвитку соціального капіталу на основі зростання довіри УБД як до держави, так і до суспільства в цілому, громад і підприємств.

Метою статті є виявлення актуальних потреб УБД і пошук шляхів їх першочергового задоволення у таких основних сферах: медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я; психологічній допомозі та реабілітації; забезпеченні житлом (земельною ділянкою); сфері трудових відносин; матеріальному забезпеченні; відродженні / започаткуванні власного бізнесу; освіті та професійному розвитку; правовій допомозі; суспільній повазі та визнанні тощо за допомогою використання наявних і створення нових інструментів соціального захисту.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження автори використовують як основний - метод експертного соціологічного дослідження (опитування), а також науковий, емпіричний та теоретичний методи, методи порівняння, спостереження, графічного інтегрування (при аналізі та узагальненні відповідей респондентів).

Опитування експертів мало виявити: Які потреби УБД є актуальними та першочерговими? Чи відповідають гарантовані законодавством інструменти соціального захисту потребам УБД? Наскільки УБД поінформовані щодо інструментів соціального захисту? Опитування експертів проведене шляхом заповнення ними анкети (google-форма або паперовий варіант). В опитуванні взяло участь 33 експерти різного віку, статі, освіти, що проживають у різних регіонах України та представляють різні організації, що в тій чи іншій мірі долученні до вивчення та вирішення проблем УБД. Експерти є представнами організацій, долучених до проблем УБД: науки та освіти; органів та структур державної і регіональної влади (в т.ч. Міністерства у справах ветеранів); органів місцевого самоврядування; державних органів соціального захисту; волонтерських чи інших громадських організацій та об'єднань; організацій підприємців та роботодавців, що залучають УБД; Генерального штабу ЗСУ, військових комісаріатів. Вони представляли 8 областей з усіх регіонів України.

Результати дослідження. Потреби УБД було згруповано у 10 основних груп (табл.1) і експерти мали можливість встановити важливість та першочерговість задоволення відповідних потреб, присвоївши їм ранг від 1 до 10.

Таблиця 1.

Основні групи потреб УБД та усереднений ранг, присвоєний їм експертами.

У.п.	*Група потреб*	*Ранг*
П1	Потреба у забезпеченні житлом (земельною ділянкою)	4
П2	Потреба у медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я	4
П3	Потреба у психологічній допомозі та психічній реабілітації	4
П4	Потреба у матеріальному забезпеченні (одяг, взуття, продукти харчування, житлово-комунальні послуги)	6
П5	Потреба у працевлаштуванні	5
П6	Потреба у відродженні / започаткуванні власного бізнесу	7
П7	Потреба в освіті та професійному розвитку	6
П8	Потреба у послугах з догляду	6
П9	Потреба в правовій допомозі (інформаційна, консультаційна) для оформлення статусу УБД, отримання соціальних послуг тощо	7
П10	Потреба у суспільній повазі та визнанні	7

На думку більше 50% експертів найважливішими (з рангом 1-2) є потреби у медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я, а також у психічній допомозі та реабілітації. На третьому місці знаходиться потреба у забезпеченні житлом / земельною ділянкою. Найменш важливими за черговістю задоволення виявилися потреби у суспільній повазі та визнанні, відродженні / започаткуванні власного бізнесу – близько 40% респондентів присвоїли їм ранг 9-10. При цьому, відповіді експертів щодо виявлення найбільш (ранг 1) та найменш (ранг 10) важливої потреби (в т. ч. за черговістю її задоволення) дещо відрізняються залежно від організації, до котрої вони належать. Майже ¾ експертів, що представляють науку та освіту, вважають задоволення потреби П2 першочерговою, водночас лише 27% представників органів та структури державної влади та місцевого самоврядування та 20% представників органів соціального захисту з ними згідні. Натомість більше третини представників волонтерських та інших громадських організацій присвоїли потребі П1 ранг 1, в той час 9,1% представників влади вважають її найменш вважливою.

В цілому, до найбільш актуальних та першочергових потреб, котрим більшість експертів (понад 50%) присвоїли ранг від 1 до 5, відносяться потреби у: психологічній допомозі та психічній реабілітації; медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я; у забезпеченні житлом / земельною ділянкою; працевлаштуванні; матеріальному забезпеченні. Водночас до найменш важливих та нагальних у забезпеченні експерти віднесли потреби у: відродженні / започаткуванні власного бізнесу; послугах з догляду; суспільній повазі та визнанні; правовій допомозі; освіті та професійному розвитку. Саме їм більше половини експертів присвоїли ранг від 6 до 10.

Загалом, з врахуванням певної неоднозначності у відповідях респондентів, щодо ранжування десяти груп потреб за важливістю та першочерговістю їх задоволення, в табл.1 наведено їх середній ранг. Тож, як бачимо, не можливо виділити найбільш важливі потреби, котрим однозначно відводиться 1-3 місце, так само, як і найменш

важливі, що посіли 8-10 місця. Найвищий середній ранг (4) мають потреби у медичній та психологічній допомозі, а також житловому / земельному забезпеченні. Водночас найнижчий середній ранг (7) отримали потреби у правовій допомозі, відновленні / започаткуванні бізнесу та суспільній повазі і визнанні.

На жаль, рівень задоволеності досліджуваних потреб УБД, особливо найактуальніших, далекий від повного. Зокрема, третина експертів вважають, що потреба у психологічній допомозі та психічній реабілітації або взагалі не задовольняється, або задовольняється дуже слабко, ще третина – впевнені, що така потреба задовольняється слабко. Також низький рівень задоволеності прослідковується щодо потреби у забезпеченні житлом / земельною ділянкою. 24,2% - вважають рівень її задоволення середнім, а 72,7% - впевненні, що ця потреба задовольняється слабко, дуже слабко, або взагалі не задовольняється. При цьому більше половини респондентів відмітили середній та належний рівень задоволення окремих потреб, а саме: потреби у матеріальному забезпеченні (67%), потреби в освітньому та професійному розвитку (69,7 %).

Потреба у працевлаштуванні належить до п'ятірки найактуальніших, а рівень її задоволення не дуже високий (42,2% респондентів вважають, що вона задовольняється слабко), тож важливо виявити перешкоди, що зумовлюють проблеми з працевлаштуванням УБД. Відповіді експертів показали, що часто перешкодою виявляється сам статус УБД, адже роботодавці остерігаються пільг та проблем, пов'язаних з ним. Близько 40% експертів переконанні, що працевлаштуванню заважає невпевненість учасників бойових дій у своїх силах. Крім того, до основних перешкод також віднесено недостатні соціально-комунікативні навички та відсутність чи нестача досвіду, які відмітили відповідно 27,3% та 24,2% респондентів.

Водночас, серед заходів для підвищення рівня зайнятості УБД, звільнених в запас, найважливішими визнано безкоштовне здобуття професійної освіти та гранти і кредити на заснування власної справи. При цьому 18,2% респондентів вказали ще інші заходи, які на їхню думку, є важливими для підвищення рівня зайнятості УБД, звільнених в запас, а саме: надання стимулів для роботодавців, що працевлаштовують УБД; збільшення кількості інклюзивних робочих місць; створення реальних (дієвих, не просто формальних) програм безпосередньої й індивідуальної роботи з кожним УБД (починаючи з моменту звільнення і впродовж мінімум 10 років) щодо його адаптації у цивільному житті; надання психологічної допомоги та супроводу у різних кризових ситуаціях у житті. Також, на думку експертів, варто мотивувати ветеранів до започаткування власної справи або навчання в університеті, в т. ч. шляхом подолання їх невпевненості у власних силах. Це зокрема, можна зробити шляхом безкоштовного супроводу (менторства) від вже працевлаштованих учасників війни для всіх зацікавлених ветеранів.

Досліджуючи відповідність інструментів соціального захисту (гарантій та пільг) актуальним потребам УБД (в т. ч. з інвалідністю внаслідок війни) ми виявили таке:

1) Чинні інструменти для *задоволення потреб в житловому та земельному забезпеченні* (першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального

житлового будівництва, садівництва і городництва; першочергове забезпечення житловою площею для поліпшення житлових умов, ремонт житлових приміщень; пільгове кредитування будівництва, купівлі, реконструкції, капітального ремонту житла тощо; знижка в оплаті житла та житлово-комунальних послуг) певною мірою (не повністю) відповідають актуальним потребам УБД, однак важко доступні для них.

2) Більшість респондентів переконанні, що наявні інструменти *для задоволення потреб у лікуванні та реабілітації* майже не відповідають або лише частково відповідають зазначеній потребі.

3) За оцінками 45-55% експертів три з чотирьох діючих інструментів соціального захисту майже не відповідають або лише частково відповідають та задовольняють *потребу УБД у достатньому рівні доходів та трудовій реалізації.* На думку лише половини респондентів, високу оцінку (5) за рівнем відповідності цій потребі отримали такі інструменти, як виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 % середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи, першочергове отримання послуг центру зайнятості, виплата допомоги по безробіттю, а також отримання пенсії, надбавки до пенсії та інших видів грошової та матеріальної допомоги ветеранам війни.

4) На думку майже половини експертів серед діючих інструментів соціального захисту повному (5) та практично повному (4) й ефективному задоволенню *потреби УБД в освіті та професійному розвитку* відповідає одноразове отримання ваучера від центру зайнятості для навчання. Також досить значимим інструментом (за оцінками експертів) є повна або часткова оплата навчання УБД за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

5) більше половини експертів переконані у низькому рівні задоволення *потреби УБД у соціальній адаптації та інтеграції в суспільство* такими інструментами соціального захисту, як: позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду; позачергове влаштування до спеціалізованого будинку для ветеранів війни. На думку експертів ці інструменти майже не відповідають (2) або лише частково відповідають (3) зазначеній потребі. Водночас, за оцінками більшості експертів, потребі у соціальній адаптації та інтеграції УБД в суспільство в основному (4) або повністю (5) відповідають такі діючі інструменти соціального захисту, як безоплатна правова допомога та пільговий і безоплатний проїзд.

6) Чинних інструментів для задоволення потреби УБД *у суспільній повазі та визнанні* є надзвичайно мало. Позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів є неактуальним, тож зовсім не відповідає цій потребі. Водночас, більшість респондентів відмітили високий рівень відповідності цій потребі таких інструментів: «отримання соціальних гарантій і пільг в повному обсязі», «ідеологічну настанову на поширення в українському суспільстві позитивного ставлення, вдячності до УБД», «відслідковування потреб УБД і оперативне реагування на них», «спрощення процедур отримання соціальних благ, пільг щодо задоволення потреб УБД».

Крім того, 54% експертів вважають, що наразі у соціальному захисті УБД існують нерозв'язані проблеми, в тому числі щодо відповідності частини інструментів соціального захисту потребам УБД. Вони пов'язані із відновленням фізіологічного чи психічного здоров'я УБД, соціальним захистом сімей УБД та самою процедурою організації соціального захисту.

Щодо обізнаності учасників бойових дій про наявні та гарантовані їм державою інструменти соціального захисту, то 94% опитаних експертів вважають, що з цим є проблеми - учасники бойових дій недостатньо поінформовані про них. Основними джерелами інформації для УБД щодо способу задоволення наявних потреб, на думку експертів, є «спілкування з побратимами/ посестрами» - 70% відповідей, «контактування з волонтерськими та профільними громадськими організаціями» - 64% та «соціальні мережі» - 61%. Найменш популярними для УБД джерелами отримання інформації експерти вважають «засоби масової інформації» - 18%, «портал державних послуг он-лайн Дія» - 21% та «Інтернет-сторінки відповідальних органів влади» - 24%. На жаль, консультування органів соціального захисту та соціального забезпечення також вважаються недостатньо популярним джерелом інформації для УБД, його відмітили тільки 30% респондентів.

Щодо правової допомоги, то вона може бути отримана УБД з різних джерел, які відрізняються за ефективністю. Найбільш ефективним джерелом, на думку експертів, є консультування спеціалістами громадських організацій: 12,1% і 54,5% респондентів поставило найвищі та високі оцінки. Досить ефективним джерелом правової допомоги експерти вважають консультації, надані спеціалістами державних органів соціального захисту: 18,2% - найвищі оцінки, 33,3% - високі. Разом з тим, відповіді свідчать про подекуди низьку ефективність цього джерела (це стосується м. Київ та м. Рівне).

Нижчий рівень ефективності, ніж попередні джерела, мають Інтернет-сторінки відповідальних органів. Але інтернет-сторінки громадських організацій отримали значно вищі оцінки. Певну роль у наданні правої допомоги УБД відіграють також військові частини, центри безплатної правової допомоги, адвокати.

Висновки.

Використана авторами методика виявилася ефективною і дала змогу виявити: Які потреби УБД є актуальними та першочерговими? Чи відповідають гарантовані законодавством інструменти соціального захисту потребам УБД? Наскільки УБД поінформовані щодо інструментів соціального захисту?

Потреби УБД було згруповано у 10 основних груп, щоб експерти мали можливість встановити важливість та черговість задоволення відповідних потреб, присвоївши їм ранг від 1 до 10. Дослідження показало, що найактуальнішими для УБД є потреби у: психологічній допомозі та реабілітації; медичній допомозі та відновленні фізичного здоров'я; у забезпеченні житлом / земельною ділянкою; працевлаштуванні; матеріальному забезпеченні. Водночас до менш важливих та нагальних експерти віднесли потреби у: відродженні / започаткуванні власного бізнесу; послугах з догляду; суспільній повазі та визнанні; правовій допомозі; освіті та професійному розвитку.

Найважливішими проблемами УБД, у реалізації яких наявні проблеми, є відновлення фізичного та психічного здоров'я, вирішення яких потребує удосконалення і розширення медичної інфраструктури. Дуже важливо (зокрема, з огляду на Євроінтеграцію України) удосконалення організації соціального захисту, що передбачає спрощення і прозорість процедур призначення інструментів соціального захисту, узгодження відносин із приватними надавачами захищених послуг, внесення цих змін у законодавство.

УБД поінформовані про інструменти соціального захисту щодо задоволення своїх потреб в середньому на 40%, що свідчить про необхідність активізації зусиль персонального інформування УБД, наприклад, під час заключного інтерв'ю, або забезпечувати юридичний супровід усіх звільнених у запас.

Інтернет-сторінки органів соціального захисту не дуже популярні як джерело інформації про можливості реалізації соціальних прав УБД. Тому інформацією також потрібно поширювати у популярніших ресурсах: волонтерських організаціях, центрах надання безоплатної правої допомоги, військових частинах, ТЦК, соціальних мережах. Найефективніше правову допомогу УБД надають працівники громадських організацій.

Вирішення виявлених проблем прямо впливатиме на зростання довіри і поліпшення взаємодії в суспільстві, тобто сприятиме нарощенню і ефективному використанню соціального капіталу.

Перспективи подальших досліджень. У подальшій роботі автори мають задум розглянути напрями застосування нових технологій і інструментів задоволення виявлених потреб УБД, а також розробити методологію оцінки рівня соціальної інтегрованості ВПО у місцеві громади за сукупністю об'єктивних та суб'єктивних показників, що розширить можливості й зробить надійнішим їх соціальний захист.

Якісніший соціальний захист людей, які захищають Україну, усвідомлений вибір найефективніших інструментів такого захисту на основі достовірної інформації, позитивна взаємодія в суспільстві сприятимуть розвитку соціального капіталу, утвердженню європейських цінностей, соціально-економічному прогресу загалом.

Публікацію підготовлено за проєктом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

Література.

1. Ben-Shalom, U., Reizer, A., Connelly, V., & Rickover, I. (2023). The adaptation of soldiers to post-service life–the mediating impact of political views on the relationship between violence and adaptation. *Frontiers in psychology*, *14*. Retrieved from: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1131316/pdf?isPublishedV2=False

2. Bond, G. R., Al-Abdulmunem, M., Drake, R. E., Davis, L. L., Meyer, T., Gade, D. M., ... & Ressler, D. R. (2022). Transition from military service: Mental health and well-being among service members and

veterans with service-connected disabilities. *The journal of behavioral health services & research*, *49*(3), 282-298. Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:000747102200001
3. Bond, G. R., Al-Abdulmunem, M., Ressler, D. R., Gade, D. M., & Drake, R. E. (2022). A Randomized Controlled Trial of an Employment Program for Veterans Transitioning from the Military: Two-Year Outcomes. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, *49*(6), 1072-1083. Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000823328900001
4. Flavie Bertouille. (2019). What's next for veterans in Ukraine Promoting inclusion to improve the reintegration architecture for former combatants. *Internation alert.*12. Retrieved from: https://www.international-alert.org/publications/whats-next-veterans-ukraine/
5. Keeling, M. E., Ozuna, S. M., Kintzle, S., & Castro, C. A. (2019). Veterans' civilian employment experiences: Lessons learnt from focus groups. *Journal of Career Development*, *46*(6), 692-705. Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0894845318776785
6. Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, *8*(1), 1-10 Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000505020400001?SID=EUW1ED0C1Bww0Sx37d41WgyEgSFlj
7. Воропай Л. А. (2021) ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ АТО. Отримано з: https://kbuapa. kh.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/zbirnik_kongress_2021.pdf#page=89
8. Дарієнко С.; Марценюк Т. Досвід працевлаштування людей з інвалідністю в Україні (на прикладі ветеранів Антитерористичної операції). 2020. Отримано з: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/a61d31c4-b006-47d0-9539-891d554748f1
9. Закон України «Про соціальні послуги» від 27.04.2022 № 2193-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 18.10.2023)
10. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 03.08.2023 №3552 – XII. Отримано з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 19.10.2023).
11. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Отримано з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 18.10.2023).
12. Петрик О. Л. (2022). Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно - правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* Отримано з: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-02-02
13. Практичний посібник (ПП) із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції (КСРДР) розроблено для допомоги користувачам, які спеціалізуються на питаннях роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР). 2017.
14. Програма реінтеграції ветеранів. Аналітичний звіт 14 липня 2021 року. Отримано з: UKR_2. Veterans' Current Employment Conditions (2ukr)_2.indd (irex.org)
15. Семигіна Т. В. , Іванова О. Л. Працевлаштування та зайнятість людей з інвалідністю. Програма розвитку ООН. 2010. Отримано з: OON.indd (dcz.gov.ua)

References.

1. Ben-Shalom, U., Reizer, A., Connelly, V., & Rickover, I. (2023). The adaptation of soldiers to post-service life–the mediating impact of political views on the relationship between violence and adaptation. *Frontiers in psychology*, *14*. Retrieved from: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1131316/pdf?isPublishedV2=False
2. Bond, G. R., Al-Abdulmunem, M., Drake, R. E., Davis, L. L., Meyer, T., Gade, D. M., ... & Ressler, D. R. (2022). Transition from military service: Mental health and well-being among service members and

veterans with service-connected disabilities. *The journal of behavioral health services & research*, *49*(3), 282-298. Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/wosccc/fullrecord/WOS:000747102200001
3. Bond, G. R., Al-Abdulmunem, M., Ressler, D. R., Gade, D. M., & Drake, R. E. (2022). A Randomized Controlled Trial of an Employment Program for Veterans Transitioning from the Military: Two-Year Outcomes. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, *49*(6), 1072-1083. Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000823328900001
4. Flavie Bertouille. (2019). What's next for veterans in Ukraine Promoting inclusion to improve the reintegration architecture for former combatants. *Internation alert.*12. Retrieved from: https://www.international-alert.org/publications/whats-next-veterans-ukraine/
5. Keeling, M. E., Ozuna, S. M., Kintzle, S., & Castro, C. A. (2019). Veterans' civilian employment experiences: Lessons learnt from focus groups. *Journal of Career Development*, *46*(6), 692-705. Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0894845318776785
6. Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, *8*(1), 1-10 Retrieved from: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000505020400001?SID=EUW1ED0C1Bww0Sx37d41WgyEgSFlj
7. Voropay, L. A. (2021). Teoretyko-prykladni aspekty formuvannya okremykh mekhanizmiv sotsial'noho zakhystu uchasnykiv ATO [Theoretical and applied aspects of the formation of separate mechanisms of social protection of the participants of the anti-terrorist operation]. *Publichne upravlinnya XXI stolittya: pohlyad u maybutnye : zb. tez XKHI Mizhnar. nauk. Konhresu [Public administration of the 21st century: a look into the future: coll. theses of the XXI International of science congress].* Retrieved from https://kbuapa. kh.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/zbirnik_kongress_2021.pdf#page=89 (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
8. Dariyenko, S., Martsenyuk, T. (2020). Dosvid pratsevlashtuvannya lyudey z invalidnistyu v Ukrayini (na prykladi veteraniv Antyterorystychnoyi operatsiyi) [Experience of employment of people with disabilities in Ukraine (on the example of veterans of the Anti-Terrorist Operation)]. Retrieved from https://ekmair.ukma.edu.ua/items/a61d31c4-b006-47d0-9539-891d554748f1 (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
9. Zakon Ukrayiny «Pro sotsial'ni posluhy» [Law of Ukraine «On Social Services»], 27.04.2022 № 2193-IKH. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
10. Zakon Ukrayiny «Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial'noho zakhystu» [Law of Ukraine «On the status of war veterans, guarantees of their social protection»], 03.08.2023 №3552 – XII. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
11. Konventsiya pro prava osib z invalidnistyu [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
12. Petryk, O. L. (2022). Sotsial'ne pidpryyemnytstvo yak instrument derzhavnoyi pidtrymky reintehratsiyi viys'kovosluzhbovtsiv ta veteraniv ATO/OOS: normatyvno-pravovyy aspekt [Social entrepreneurship as a tool of state support for the reintegration of servicemen and veterans of the ATO/OOS: regulatory and legal aspect]. *Problemy suchasnykh transformatsiy [Problems of modern transformations]. Seriya: pravo, publichne upravlinnya ta administruvannya*, Retrieved from https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-02-02 (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
13. Praktychnyy posibnyk (PP) iz kompleksnykh standartiv shchodo rozzbroyennya, demobilizatsiyi ta reintehratsiyi (KSRDR) rozrobleno dlya dopomohy korystuvacham, yaki spetsializuyut'sya na pytannyakh rozzbroyennya, demobilizatsiyi ta reintehratsiyi (RDR) [Practical guide (PP) on comprehensive standards on disarmament, demobilization and reintegration (DDR) developed to assist users specializing in

disarmament, demobilization and reintegration (DDR) issues] (2017). Retrieved from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/fe289835cbd222fc1192aef8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
14. Prohrama reintehratsiyi veteraniv. Analitychnyy zvit 14 lypnya 2021 roku [Program of reintegration of veterans]. Retrieved from UKR_2. Veterans" Current Employment Conditions (2ukr)_2.indd (irex.org) (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)
15. Semyhina, T. V., Ivanova, O. L. (2010). Pratsevlashtuvannya ta zaynyatist' lyudey z invalidnistyu [Employment and employment of people with disabilities]. *Prohrama rozvytku OON [United Nations Development Program].* Retrieved from OON.indd (dcz.gov.ua) (Accessed 18 October 2023) (in Ukrainian)

Grishnova Olena,
Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
grishnova@knu.ua
Samoliuk Natalia, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua
Roshchyk Iryna, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
i.a.roshchyk@nuwm.edu.ua

DETERMINATION OF CURRENT NEEDS OF COMBAT PARTICIPANTS (UBD) AS THE BASIS OF THEIR EFFECTIVE SOCIAL PROTECTION

The article discloses the methodology and presents the results of the study of the actual needs of the participants in hostilities with the aim of finding the most rational ways and effective tools to meet these needs.

The purpose of the work is to find ways to primarily meet the urgent needs of the UBD in the following main areas: medical care and restoration of physical health; psychological help and rehabilitation; provision of housing (a plot of land); the field of labor relations; material security; education and professional development; legal aid; public respect and recognition, etc., through the use of existing and creation of new social protection tools.

With the help of the author's sociological expert survey, the main problems that UBDs are already facing are identified and what UBD needs are urgent and priority; whether the social protection tools guaranteed by the legislation meet the needs of the UDB; to what extent are UBDs informed about social protection tools? It was found that the most relevant needs for UBD are: psychological help and rehabilitation; medical assistance and restoration of physical health; in housing/land provision; employment; material support.The most important needs of the UBD, in the implementation of which there are problems, are the restoration of physical and mental health, the solution of which requires the improvement and expansion of the medical infrastructure. It is very important to improve the organization of social protection, which involves simplification and transparency of its procedures and tools. UDBs are informed about social protection tools for meeting their needs by an average of 40%, which indicates the need to intensify efforts to personally inform UBDs when released to the reserve.

Keywords: *needs, combatants, social protection, social protection tools, social security, integration into society.*